

УДК 65.012.12:33

РИЗИКИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЗАСОБИ ЇХ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ

Коваленко В. В.

здобувач кафедри міжнародних економічних відносин, Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький, вулиця Інститутська, 11, 29000, Україна
тел. (097)-174-01-78, e-mail: Viktoriakovalenko230969@gmail.com
ORCID: 0000-0004-5210-4698, DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2018-51-175-180>

RISKS IN THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE AND MEANS OF THEIR NEUTRALIZATION

V. Kovalenko

applicant, Department of International Economic Relations, Khmelnytsky National University,
Khmelnytsky, street Institutuskaya, 11, 29000, Ukraine
tel. (097)-174-01-78, e-mail: Viktoriakovalenko230969@gmail.com
ORCID: 0000-0004-5210-4698, DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2018-51-175-180>

Анотація. Діяльність підприємств характеризується передусім певним рівнем економічної свободи суб'єктів господарювання. Незалежно від власного бажання, учасники економічних відносин протягом своєї діяльності мають справу із певним рівнем невизначеності та, як наслідок, відчують на собі вплив тих видів ризиків, що притаманні економіці країни у цілому, та безпосередньо галузі, у якій здійснює свою діяльність підприємство. Рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно її керівництво та менеджери будуть спроможні уникнути можливих ризиків та ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових внутрішнього та зовнішнього середовища. Саме тому необхідно вчасно виявити види ризиків, визначити джерела їх виникнення, сфери прояву, вчасно знайти шляхи зведення негативних наслідків до мінімуму. Кожному підприємству необхідна ефективна система управління ризиками. Мета управління ризиками – максимізувати позитивний їхній вплив та при цьому мінімізувати пов'язані з ними негативні фактори. Ефективний процес виявлення і керування ризиками допомагає досягнути розумних компромісів між згаданими небезпеками та новими можливостями. Таким чином, розумне керування ризиками призведе до їхньої нейтралізації. Метою статті є дослідження ризиків та розгляд аспектів побудови системи управління ризиками на підприємствах. У статті досліджено сутність ризиків, які впливають на діяльність підприємства. Наводяться основні ефективні напрямки регулювання ступеня ризику. Визначаються методи управління ризиками, що використовуються у діяльності підприємств. Описуються основні етапи управління ризиками на стратегічному, тактичному та операційному рівнях управління. Характеризується методологія "Управління ризиками організації. Інтегрована модель", яка була розроблена комісією Тредева.

Ключові слова: ризик, мінімізація ризику, лімітування ризику, зниження ризику, уникнення ризику.
Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 9

Anotation. The activities of enterprises are characterized primarily by a certain level of economic freedom of economic entities. Regardless of their own will, the participants of economic relations during their activity are dealing with a certain level of uncertainty and, consequently, affect the types of risks inherent in the economy of the country as a whole, and directly in the industry in which the company operates. The level of economic security of an enterprise depends on how efficiently its management and managers will be able to avoid possible risks and eliminate the harmful effects of certain negative components of the internal and external environment. That is why it is necessary to identify in a timely manner the types of risks, to determine the sources of their occurrence, the scope of manifestation, to find ways to minimize the negative consequences in a timely manner. Each company needs an effective risk management system. The purpose of risk management is to maximize their positive impact while minimizing the associated negative factors. An effective detection and risk management process helps to achieve reasonable trade-offs between these dangers and new opportunities. Thus, smart risk management will lead to their neutralization. The purpose of the article is to study the risks and consider the aspects of building a risk management system at the enterprises. The article investigates the essence of the risks that affect the activities of the enterprise. The main effective directions of risk control are given. The methods of risk management used in the activities of enterprises are determined. The main stages of risk management at the strategic, tactical and operational levels of management are described. Characterized by the methodology "Organization risk management. Integrated model", which was developed by the Commission of Treveda.

Key words: *risk, risk minimization, risk limitation, risk reduction, avoid risk.*
Formulas: 0, fig.: 0; tabl.: 0, bibl.: 9

Постановка проблеми. Сучасний етап економічного розвитку підприємства характеризується радикальними політичними, економічними та соціальними змінами, а також швидким розвитком науково-технічного прогресу, що проникає у всі сфери життєдіяльності людини, підприємства та країни у цілому. Наростання кризових явищ, посилення динамічності та невизначеності економічної ситуації вимагає від суб'єктів господарювання посилення уваги до питань власної економічної безпеки, виявлення і нейтралізації можливих загроз, ризиків і небезпек, які здатні негативним чином впливати на стан та результати їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань економічної безпеки на рівні держави та підприємства присвятили свої праці такі відомі вітчизняні та іноземні науковці як: А. Сміт, Т. Васильців, Г. Андрощук, О. Барановський, В. Шлемко, А. Мокій, С. Довбня, Т. Клебанова, О. Данченко, В. Вітлінський, О. Бондар, О. Користін та ін. Але не беручи до уваги на значну кількість наукових праць, що присвячені цій темі, залишаються неоднозначними та невирішеними проблеми попередження або нейтралізації ризиків економічної діяльності підприємств.

Незважаючи на те, що у більшості аспектів теоретичне обґрунтування управління ризиками вже розроблено, відкритими залишаються питання визначення структури управління ризиками та оцінки ризиків, тому питання залишається й досі актуальним.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження ризиків в системі економічної безпеки підприємства та засоби їх нейтралізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наш час підприємства змушені здійснювати свою діяльність в умовах нестабільності, глобалізації та мінливого зовнішнього середовища. Адаптація до цього вимагає від

підприємства формування певного потенціалу ресурсів для забезпечення його розвитку. Одним із найвагоміших факторів ефективності діяльності підприємства є модернізація його основних фондів. Даний процес потребує значних інвестицій, які завжди пов'язані із загрозами та ризиками. У цій ситуації захист підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз, що впливають на рівень економічного потенціалу підприємства означає його економічну безпеку як у стабільному економічному середовищі, так і у кризові періоди. Різниця полягає лише у визначенні завдань, які постають перед підприємством у той чи інший період.

Гарантування економічної безпеки підприємства включає в себе виокремлення, аналіз та оцінку існуючих загроз з кожної функціональної складової і опрацювання на їх основі системи застережних та протидійних заходів [1].

Систематизація матеріалів дозволяє нам виділити наступні етапи управління загрозами економічної безпеки підприємств легкої промисловості:

- оцінка господарської ситуації, що склалася на підприємстві;
- дослідження сфери можливого впливу внутрішніх та зовнішніх факторів;
- виявлення, аналіз та оцінка загрози;
- оцінка впливу виявленої загрози на діяльність підприємства;
- запобігання або нейтралізація загрози чи наслідків дії загрози;
- розробка заходів щодо запобігання подальшій появі загрози.

При цьому, необхідно пам'ятати, що на усіх етапах необхідно проводити діагностику середовища підприємства та систематично співставляти дійсний стан з бажаним, а також поєднувати функції контролю, планування й інформаційного забезпечення.

У першу чергу, для того, щоб попередити виникнення загрози і нейтралізувати її негативні наслідки необхідне ефективне управління ризиками, так як, на думку багатьох вчених, загроза –

це негативний результат ризику. Тобто прогнозування можливості настання потенційно ризикової події та можливість вчасно вжити заходів щодо запобігання або зниження ступеня наслідків, які можуть настати від ризику, виключить настання загрози діяльності підприємства.

Наявність ризику в економічній діяльності означає, що задля досягнення поставлених цілей, підприємству потрібно розробляти плани його розвитку з врахуванням ймовірнісного характеру походження подій.

Для будь-якого підприємства вивчення та оцінка ризиків необхідні для того, щоб визначити настання подій із негативними наслідками, а також небезпеку виникнення непередбачених втрат, збитків та недоотримання прибутку в порівнянні з запланованим [2].

У цілях безпеки управління ризиком включає в себе такі методи:

- усунення чи запобігання ризику (необхідно уникати ризик неповернення кредиту, невиконання зобов'язань та ін.);

- зменшення несприятливого впливу тих чи інших факторів на результати виробництва та в цілому підприємницької діяльності;

- передача або переведення ризику;

- оволодіння ризиком, що є найбільш дієвим методом ризик-менеджменту, застосування якого доцільно та необхідно, коли потенційні втрати незначні та коли робиться все можливе для попередження чи зниження шкоди від впливу непередбачених обставин [3].

До головних ефективних напрямків регулювання ступеня ризику належать:

- уникнення ризику – заходи, що спрямовані на недопущення ризикових ситуацій. Ризикові ситуації виступають об'єктом превентивних заходів, які, у свою чергу, поділяються на універсальні (характерні для різних видів ризику та за суттю мають однаковий характер впливу) і спеціальні (спрямовані на недопущення окремих видів господарського ризику);

- вирівнювання ризику – процес нейтралізації негативного впливу здійснення ризикових операцій за рахунок

паралельного проведення операцій, що дають гарантовано позитивний результат чи здійснення розподілу втрат серед суб'єктів, які причетні до господарського ризику. Для вирівнювання ризику потрібні незначні витрати. Вирівнювання ризику виступає невід'ємним складовим елементом підприємницьких дій, свідченням високої економічної культури працівників досліджуваного підприємства. У залежності від змісту здійснюваних заходів є такі види вирівнювання ризику: вирівнювання ризику в просторі, вирівнювання ризику в часі та диверсифікація ризиків;

- збереження ризику на існуючому рівні. Це можливо за рахунок створення резервних фондів, самострахування підприємства, отримання кредитів, позик, державних дотацій для компенсування збитків та відновлення виробництва.

- зниження ризику – зменшення або розмірів можливого збитку, або ж ймовірності настання несприятливих подій. Найчастіше воно досягається за допомогою здійснення попереджувальних організаційно-технічних заходів, оптимізації товарно-матеріальних запасів, зменшення простоїв обладнання та лімітування.

У практиці існують такі форми профілактики ризику:

1. Мінімізація ризиків – сукупність дій, які направлені на зниження ризику шляхом його попередження або уникнення.

2. Диверсифікація ризиків, що дозволяє уникнути частини ризику при розподілі капіталу між різноманітними видами діяльності підприємства.

3. Лімітування ризиків – проводиться за тими видами господарської діяльності та господарських операцій, що можуть постійно виходити за встановлені межі допустимого ризику. Цей ризик лімітується шляхом встановлення відповідних економічних та фінансових нормативів.

4. Отримання додаткової інформації – це один із найважливіших способів зниження ризику. Цілком природно, що

якби у менеджера була б більш повна інформація, то він міг би зробити кращий прогноз та знизити ступінь ризику.

Система профілактики ризиків хоч і знижує ймовірність їхнього виникнення, але вона не в змозі нейтралізувати всі пов'язані з ними негативні фінансові наслідки. Частково цю роль може взяти на себе внутрішнє страхування ризиків, яке проводиться в рамках самого підприємства.

На стратегічному рівні передбачається виконання чотирьох етапів:

I. Визначення показників та меж допустимих значень.

II. Контроль досягнення обраних значень (саме на цьому етапі визначаються методи управління ризиками).

III. Обрання коригуючих заходів на підставі діагностики внутрішніх і зовнішніх ризикових факторів, оцінки рівня небезпеки, що дає змогу прийняти рішення про коригування.

IV. Заходи щодо ефективності управління ризиками.

На тактичному рівні управління передбачається проведення аналогічних етапів як і на стратегічному рівні, але за виключенням першого етапу.

На оперативному рівні за результатами контролю досягнення обраних значень вибираються коригуючі заходи, що дають змогу реалізувати заходи щодо ефективності управління ризиками.

Економічна безпека підприємства, незважаючи на самостійність, не може забезпечуватися лише на рівні підприємства. Насамперед держава повинна створити сприятливий клімат для ведення бізнесу як на регіональному, так і на національному рівнях.

Для того, щоб знизити ризик на підприємстві з мінімальними витратами та у найкоротший термін, використовують статистичні методи діагностики, які дадуть можливість встановити причини невідповідності продукції та розробити відповідні заходи.

Для організації системи управління ризиками Комітетом спонсорських

організацій Комісії Тредвея була розроблена методологія «Управління ризиками організації. Інтегрована модель» (COSO ERM), яка стала своєрідним розвитком загального документа COSO. Даний документ рекомендується використовувати як з метою вирішення завдань з внутрішнього контролю, так і для переходу до більш широкого процесу управління ризиками [4, с.71].

Відповідно до методології COSO, система управління ризиками – це процес, який здійснюється радою директорів, менеджерами та іншими співробітниками, який починається при розробці стратегії та зачіпає всю виробничо-фінансову діяльність підприємства. Він спрямований на виявлення потенційних подій, що можуть впливати на організацію, і управління, що пов'язані з цими подіями ризиком, а також контроль за не перевищенням допустимого ризику [5].

У рамках системного підходу до управління ризиками, який лежить в основі COSO ERM передбачається безперервний аналіз ризиків на підприємстві та виділяються компоненти процесу управління ризиками підприємства [4].

Отже, методологія, що запропонована COSO, дозволяє не лише своєчасно виявляти ті оцінювати ризики, але враховувати загальні цілі підприємства в процесі їхнього аналізу, а також проводити постійну діагностику ризиків, що спричиняє їх своєчасне виявлення і доопрацювання контрольних заходів по вже виявлених ризиках.

На сьогоднішній день, на досліджуваних нами підприємствах застосовується лише фрагментарна система управління ризиками, так як за опитуванням керівники підприємств вважають управління ризиками спеціалізованою та відокремленою діяльністю. Це не дозволяє оперативно відслідковувати всі ризики та ефективно передавати інформацію про них всім зацікавленим співробітникам.

Контроль та зниження ризиків передбачають процедури валідації, верифікації та документування. У рамках

цих заходів передбачається затвердження встановлених припустимих ризиків та заходів керування. При цьому виконується повторна оцінка ризиків, яка необхідна для того, щоб перевірити результативність вжитих заходів. На даному етапі переглядаються критерії припустимого ризику, проводиться заміна експертів та вносяться зміни до заходів управління. У результаті цього можна досягти зниження рівня ризику [6].

Для запобігання можливим негативним наслідкам підприємствам також доцільно розробити та запустити декілька нових виробів, збільшити виробничі потужності за існуючими високоліквідними товарами, що в даний час проводяться та успішно реалізуються, а також запровадити стратегію управління економічними ризиками.

На підприємствах рекомендується вести і підтримувати в належному стані внутрішні документи з планово-попереджувальними діями, визначити компетенції та повноваження осіб, які відповідальні на кожній ділянці виробництва у відповідних нормативних документах.

Окрім того, потрібно розробити стратегію, яка б на максимальному рівні забезпечила досягнення цілей підприємства за існуючих умов та тенденцій розвитку маркетингового середовища.

Висновки. Щоб запобігти негативних наслідків у вигляді загроз економічній безпеці підприємств або ж мінімізувати цей вплив, необхідно заздалегідь поцікавитися про вибір заходів та методів, які забезпечать виявлення ризикової ситуації та ліквідувати її причини на самому початку.

Слід зазначити що задля нейтралізації будь-яких загроз економічній безпеці суб'єкти господарювання повинні спрямовувати свої зусилля на створення та підтримку власної системи економічної безпеки, яка створить умови для ефективного функціонування підприємства, досягнення ним поставлених цілей за умов жорсткої

конкуренції та значних господарських ризиків, шляхом своєчасного виявлення та нейтралізації різних ризиків.

Література:

1. Костюк Ж. С. Шляхи попередження та нейтралізації ризиків та загроз економічній безпеці підприємств залізничного транспорту. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2014. Вип. 45. С. 88-92.
2. Данченко О. Б. Огляд методів аналізу ризиків в проектах. *Управління проектами та розвиток виробництва: зб. наук. пр.* Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. №1(21). С. 57-64.
3. Некрасенко Л. А. Складові управління фінансовою безпекою підприємств. *Наукові праці ПДАА : збірник наукових праць*. Полтава: ПДАА. 2011. Вип. 3. Т.2 Економічні науки. С. 162-167.
4. Кашуба В. М. Риск-менеджмент как система управления финансовыми рисками компании. *ЭТАП : экономическая теория, анализ, практика : журнал*. Москва, 2012. №2. С. 68-83.
5. Вербицька І. І. Ризик-менеджмент як сучасна система управління ризиками підприємницьких структур. *Сталий розвиток економіки : наук. журнал*. 2013. №5. С. 282-291.
6. Ролько О. Управління ризиками в системах управління. *Стандартизація. Сертифікація. Якість : науково-технічний журнал*. 2011. № 1. С. 47-52.
7. Пашнюк Л. Загрози економічній безпеці підприємства та засоби їх нейтралізації. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Сер. Економіка*. Київ : Вид-во КНУ імені Тараса Шевченка. 2013. №20 (151). С. 93 – 96.
8. Іванків О. Діагностика загроз економічній безпеці підприємства й напрями їх нівелювання в умовах євроінтеграційних процесів. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк : Ви-во Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2016. № 1. С. 40-45.
9. Балджи М. Д. Удосконалення процесу управління економічними ризиками при прийнятті народногосподарських рішень. *Вісник соціально-економічних досліджень : збірник*. Одеса, 2013. Вип. 4. С. 197-204.

Reference:

1. Kostiuk Zh. S. Shliakhy poperedzhenia ta neutralizatsii ryzykiv ta zahroz ekonomichnii bezpetsi pidpriemstv zaliznychnoho transportu. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*. 2014. Vyp. 45. S. 88-92.
2. Danchenko O. B. Ohliad metodiv analizu ryzykiv v proektakh. *Upravlinnia proektamy ta rozvytok vyrobnytstva: zb. nauk. pr.* Luhansk : vyd-vo SNU im. V. Dalia, 2007. №1(21). S. 57-64.
3. Nekrasenko L. A. Skladovi upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstv. *Naukovi pratsi*

PDAA : zbirnyk naukovykh prats. Poltava: PDAA. 2011. Vyp. 3. T.2 Ekonomichni nauky. S. 162-167.

4. Kashuba V. M. Rysk-menedzhment kak systema upravleniia fyansovomyi ryskamy kompanyy. ЭТАР : ekonomicheskaiia teoriia, analiz, praktyka : zhurnal. Moskva, 2012. №2. S. 68-83.

5. Verbitska I. I. Ryzik-menedzhment yak suchasna systema upravlinnia ryzykamy pidpriemnytskykh struktur. Stalyi rozvytok ekonomiky : nauk. zhurnal. 2013. №5. S. 282-291.

6. Rolko O. Upravlinnia ryzykamy v systemakh upravlinnia. Standartyzatsiia. Sertyfikatsiia. Yakist : naukovo-tekhichniy zhurnal. 2011. № 1. S. 47-52.

7. Pashniuk L. Zahrozy ekonomichnii bezpetsi pidpriemstva ta zasoby yikh neutralizatsii. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka. Ser. Ekonomika. Kyiv : Vyd-vo KNU imeni Tarasa Shevchenka. 2013. №20 (151). S. 93 – 96.

8. Ivankiv O. Diahnostyka zahroz ekonomichnii bezpetsi pidpriemstva y napriamy yikh niveliuvannia v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv. Ekonomichniy chasopys Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Lutsk : Vy-vo Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. 2016. № 1. S. 40-45.

9. Baldzhy M. D. Udoskonalennia protsesu upravlinnia ekonomichnymy ryzykamy pry pryiniatti narodnohospodarskykh rishen. Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen : zbirnyk. Odesa, 2013. Vyp. 4. S. 197-204.

Стаття надійшла до редакції 29.08.2018 р.